

TILSHUNOSLIKNING FONETIKA BO'LIMI HAQIDA

Subxonova Sevinch Sulton qizi

Buxoro davlat universitetining Pedagogika instituti talabasi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6589655>

Fonetika tilshunoslikning bir bo'limi bo'lib, unda nutq tovushlari, ularning hosil bo'lishi, turlari, o'zgarishi, urg'u, bo'g'in, ohang kabilar o'rganiladi. **Fonetika** grekcha *phone* so'zidan olingan bo'lib, lug'aviy ma'nosi *tovush* demakdir.

Fonetika nimani o'rganishini tushunish uchun ushbu fan tarixiga ham murojaat qilish kerak. Tilning tovush tuzilishiga bag'ishlangan ilk tadqiqotlar qadimgi yunon faylasuflari orasida paydo bo'lgan. Nutq qurilmasiga Platon, Geraklit, Aristotel va Demokrit qiziqqan. Shunday qilib, miloddan avvalgi VII asrda. e. grammatika paydo bo'ldi va u bilan fonetik tahlil va tovushlarni undosh va unlilarga bo'lish. Bular faqat zamonaviy ilm-fanning paydo bo'lishi uchun zaruriy shartlar edi. Ma'rifat davrida evropalik olimlar birinchi navbatda tovushlarning hosil bo'lish tabiati haqida savol berishdi. Unli tovushlarni ko'paytirishning akustik nazariyasining asoschisi nemis shifokori Kristian Kratzenshteyn edi. Fonetikaning kashshoflari shifokorlar bo'lganligi ajablanarli emas. Ularning nutqni o'rganishi fiziologik xususiyatga ega edi. Xususan, shifokorlarni karsoqovlik tabiati qiziqtirdi. 19-asrda fonetika butun dunyo tillarini o'rgandi. Olimlar qiyosiy tarixiy metodni ishlab chiqdilar. U solishtirishdan iborat edi turli tillar bir-biriga nisbatan. Buning sharofati bilan turli dialektlarning umumiy ildizlari borligini isbotlash mumkin edi. Katta guruhlar va oilalar bo'yicha tillarning tasnifi mavjud edi. Ular nafaqat fonetikada, balki grammatika, lug'at va boshqalarda ham o'xshashliklarga asoslangan edi. Fonetika tilning tovush tomonini o'rganuvchi fandır. Ammo bu, odatda, ishonganidek, faqat tovushlar haqidagi ta'limot emas. Fonetika intonatsiya, urg'u, bo'g'in va pauzalarni ham ko'rib chiqadi. Lekin asosiy tadqiqot predmeti hali ham odam tomonidan yaratilgan tovushlar, ularning shakllanish usullari va akustik xususiyatlari, tovush o'zgarishi qonuniyatlari, shuningdek, tovushlarning tilda aloqa vositasi sifatida tutgan o'rni hisoblanadi.

Urg'u haqida ma'lumot. Gap tarkibida so'zlovchining e'tibori qaratilgan bo'lak boshqa bo'laklarga nisbatan kuchliroq va ajralib talaffuz qilinishi, ta'kidlanishi gap urg'usi deyiladi.

Mantiqiy urg'u olgan so'z odatda kesim oldida joylashadi. Bir bo'g'indan ortiq bo'lgan so'z bo'g'inlaridan birining boshqasiga nisbatan kuchliroq talaffuz qilinishi so'z urg'usi deyiladi. Fonetika til fanining til tovushlarini, urg'u, slotni o'rganadigan bo'limidir. Ovoz so'z va gaplar bilan birga tilning asosiy birligidir. Biroq, ikkinchisidan farqli o'laroq, u o'z-o'zidan hech qanday ma'noga ega emas. Tovushlar tilda muhim semantik rol o'ynaydi: ular so'zlarning tashqi, tovush qobig'ini yaratadi va shu bilan so'zlarni bir-biridan ajratishga yordam beradi. So'zlar o'zlari tuzilgan tovushlar soni, tovushlar majmui, tovushlar ketma-ketligi bilan farqlanadi.

Tovushlarga qo'shimcha ravishda, stress so'zlar va ularning shakllarini farqlashga yordam beradi, masalan: doiralar – doiralar. Til tovushlari nutq apparatida havo chiqarilganda hosil bo'ladi. Ovoz apparatiga tovush paychalari bo'lgan halqum, og'iz va burun bo'shliqlari, til, lablar. Bitta fonetik fan bir necha bo'limlarga bo'linadi. Ularning barchasi tilning o'ziga xos tomonlarini o'rganadilar. Masalan, umumiy fonetika dunyoning barcha xalqlari shevalarida mavjud bo'lgan qoliplarni o'rganadi. Bunday tadqiqotlar ularning umumiy mos yozuvlar nuqtalari va ildizlarini topishga imkon beradi.

Tasviriy fonetika ushlaydi zamonaviy har bir til. Uning tadqiqot obyekti - tovush tizimi. Tarixiy fonetika ma'lum bir tilning rivojlanishi va "o'sishi"ni kuzatish uchun zarurdir.

Ушбу мақолада ўқув луғатларининг умумий луғатлардан нафақат ҳажми, балки ундаги сўзларнинг танланиш мезонлари, луғат қисмларининг таркиби, жойлашуви – мегаструктураси билан ҳам фарқланиши, синоним ўқув луғатлар луғат мақоласи таркибида лексикографик пометалар (турли қисқартмалар, белгилар)га кам ўрин берилганлиги муҳокама қилинади.¹

This article is dedicated to the research of Adjusted meanings of Moral-spiritual concept defining units in the Uzbek language. And also analyzed the semantic analysis of grammatical shape lexemes of specialized meaning and provide a corresponding recommendation for lexicographical practice in the Uzbek language is one of the actual challenges of linguistics as today's challenge.²

¹ Гуландом Мирханова. (2022). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИНИНГ УМУМИЙ ТУЗИЛИШИ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(2), 172–178. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/90>

² Gulbahor, T. (2016). Adjusted Meanings of Moral-Spiritual Concept Defining Units. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 5(7), 40-45.

Корпус лингвистикасида семантик разметка, унинг теглар тизими, тег категориялари, семантик теглаш муаммолари, кўпмаънолилик ва омонимлик муаммосини ечиш масаласига оид қатор тадқиқотлар вужудга келган.³

The article discusses the research methods of Uzbek language syntax. In Uzbek linguistics, syntactic phenomena have been studied in detail since the 1930s, and several syntactic theories have emerged in this regard.⁴

The article examines the first dictionary in the Turkish language Mahmud Kashgaris “Devonu lugotit turk” in terms of a dictionary in accordance with the traditions of world lexicography and argues that it is the first appearance of modern complex dictionaries in the Turkish (Uzbek) language.⁵

Now studying scientific heritage, socio-political activities and acquaintance youth charity of our above-stated ancestors is considered one of the main urgent objectives of the modern intellectuals.⁶

This article covers the main place of small business and business in today's market economy. Including scientifically analyzed the development of small business and business, and the legal basis, at this time financially support small business and business, the latter is amended and the rules for this branch of national legislation are added.⁷

Мамлакатимиз тараққиётининг янги босқичида жамият ҳаётининг асосий

негизи бўлмиш оилалар барқарор муҳитини мустаҳкамлаш ва бу масалаларда хотин-қизларнинг ўрни ва аҳамияти ошириш долзарб аҳамият касб этмоқда. Юртимиз

³ Ахмедова, Д. (2020). Семантик разметка тизимида тег гуруҳлари. *Oriental Art and Culture*, (III), 440-444.

⁴ Ergashevna, Y. N. (2021). ON METHODS OF RESEARCH OF UZBEK LANGUAGE SYNTAX. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(11), 22-28.

⁵ Bakhriddinova, B. M. (2020). “DEVONU LUGOTIT TURK” AS A FIRST VIEW OF MODERN COMPLEX EDUCATIONAL DICTIONARIES. *Theoretical & Applied Science*, (4), 981-985.

⁶ Tolibjonovich, M. T. (2021). EASTERN RENAISSANCE AND ITS CULTURAL HERITAGE: THE VIEW OF FOREIGN RESEARCHERS. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(05), 211-215.

⁷ Tolibjonovich, Madumarov T., and Gulomjonov O. R. Ogli. "Lombard Microcredit Organization Its Concept and Its Importance Today." *JournalNX*, vol. 6, no. 10, 2020, pp. 109-111.

аҳолисининг тенг ярмига яқинроғини ташкил этадиган хотин-қизлар жамиятнинг барча соҳаларида самарали фаолият юритмоқда.⁸

In this article are given the importance, role, types of the family in modern society. Its development from ancient times till present is widely described in this article.⁹

The widespread introduction of new pedagogical technologies in teaching students of higher educational institutions and the effective use of innovative technologies are the main support for improving the quality of education.¹⁰

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Гуландом Мирханова. (2022). СИНОНИМ СЎЗЛАР ЎҚУВ ЛУҒАТИНИНГ УМУМИЙ ТУЗИЛИШИ. *Yosh Tadqiqotchi Jurnal*, 1(2), 172–178. Retrieved from <http://2ndsun.uz/index.php/yt/article/view/90>
2. Gulbahor, T. (2016). Adjusted Meanings of Moral-Spiritual Concept Defining Units. *ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies*, 5(7), 40-45.
3. Ахмедова, Д. (2020). Семантик разметка тизимида тег гуруҳлари. *Oriental Art and Culture*, (III), 440-444.
4. Ergashevna, Y. N. (2021). ON METHODS OF RESEARCH OF UZBEK LANGUAGE SYNTAX. *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal*, 9(11), 22-28.
5. Bakhridinova, B. M. (2020). “DEVONU LUGOTIT TURK” AS A FIRST VIEW OF MODERN COMPLEX EDUCATIONAL DICTIONARIES. *Theoretical & Applied Science*, (4), 981-985.
6. Tolibjonovich, M. T. (2021). EASTERN RENAISSANCE AND ITS CULTURAL HERITAGE: THE VIEW OF FOREIGN RESEARCHERS. *ResearchJet Journal of Analysis and Inventions*, 2(05), 211-215.

⁸ Мадумарова Зиёдахон. (2022). ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА ГЕНДЕР МУАММОЛАРИНИ БАРТАРАФ ЭТИШДА АХЛОҚИЙ ҚАДРИЯТЛАРИНИНГ ЎРНИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6569712>

⁹ Nasriddinovich, A. A. (2020). THE FEATURES OF APPEARING FAMILY IN MODERN SOCIETY. *European science review*, (3-4), 69-72.

¹⁰ Jamoliddinovich, U. B. (2022). FUNDAMENTALS OF EDUCATION QUALITY IN HIGHER EDUCATION. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 *Impact factor: 7.429*, 11(01), 149-151.

7. Tolibjonovich, Madumarov T., and Gulomjonov O. R. Ogli. "Lombard Microcredit Organization Its Concept and Its Importance Today." *JournalNX*, vol. 6, no. 10, 2020, pp. 109-111.
8. Мадумарова Зиёдахон. (2022). ЯНГИЛАНАЁТГАН ЎЗБЕКИСТОНДА ГЕНДЕР МУАММОЛАРИНИ БАРТАРАФ ЭТИШДА АХЛОҚИЙ ҚАДРИЯТЛАРНИНГ ЎРНИ. <https://doi.org/10.5281/zenodo.6569712>
9. Nasriddinovich, A. A. (2020). THE FEATURES OF APPEARING FAMILY IN MODERN SOCIETY. *European science review*, (3-4), 69-72.
10. Jamoliddinovich, U. B. (2022). FUNDAMENTALS OF EDUCATION QUALITY IN HIGHER EDUCATION. *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11(01), 149-151.